

УДК 343.1

ЕТАПИ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ПРОЦЕДУРИ МІЖНАРОДНОГО РОЗШУКУ ОСІБ

STAGES OF HISTORICAL DEVELOPMENT THE PROCEDURE OF INTERNATIONAL WANTED OF PERSONS

Ляшук О.М.,

*асистент кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики*

Національного університету державної податкової служби України

У статті розглядаються особливості історичного становлення процесу міжнародного розшуку осіб. Зазначається, що міжнародний розшук осіб існує досить давно і є формою міжнародного співробітництва держав. На основі аналізу наукових праць виокремлено періоди розвитку процедури міжнародного розшуку осіб.

Ключові слова: міжнародний розшук осіб, Інтерпол, міжнародне співробітництво, видача осіб, кримінальне правопорушення.

В статье рассматриваются особенности исторического становления процесса международного розыска лиц. Отмечается, что международный розыск лиц существует достаточно давно и является формой международного сотрудничества государств. На основе анализа научных трудов выделены периоды развития процедуры международного розыска лиц.

Ключевые слова: международный розыск лиц, Интерпол, международное сотрудничество, выдача лиц, уголовное преступление.

In the article the historical process of becoming international wanted of persons was considered. It was mentioned that the international wanted of persons there for a long time and is a form of international cooperation of states. Based on the analysis of scientific papers were singled periods of procedure of international wanted persons.

Key words: international wanted of persons, Interpol, the international cooperation, extradition, criminal offense.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства особливого значення набуває процес досудового розслідування під час кримінального провадження, адже саме на цій стадії здобуваються всі докази винуватості чи невинуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Іноді ця стадія ускладнюється певними елементами, серед яких одним з найважливішим є переховування особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення як в певній державі, так і за її межами. У зв'язку з цим нормами законодавства передбачений розшук особи в межах певної держави (загальнодержавний, місцевий) і міжнародний розшук вказаних осіб.

На сьогоднішній день актуальності набуває міжнародний розшук осіб, який не регламентується нормами чинного КПК України. Тому потрібно звернутися до його історичної сутності з метою з'ясування особливостей його здійснення.

Звертаємо увагу на те, що процедура міжнародного розшуку існує досить давно. Хоча практика розшуку є давньою, збереглося дуже мало історичних документів, які б вказували як на наявність розшукової функції в діяльності державних структур, так і на існування міжнародного співробітництва в даній сфері.

У зв'язку з цим існує потреба у науковому аналізі історичного розвитку процедури здійснення міжнародного розшуку та визначення періодів такого розвитку.

Стан дослідження. Розвиток законодавства щодо здійснення міжнародного розшуку осіб в своїх наукових працях висвітлювали такі вчені: Л.М. Галенська, Н.Г. Гасимов, І.В. Лешукова, О.Н. Карпов, В.А. Коровін, А.Н. Мубораккадамов, І.В. Путова, К.С. Родіонов та інші.

Метою дослідження є визначення особливостей історичного розвитку процедури міжнародного розшуку осіб на різних етапах розвитку суспільства та наукове обґрунтування необхідності виокремлення історичних періодів розшуку осіб за межами державами.

Виклад основного матеріалу. Науковці відзначають, що у кожний історичний період міжнародне співробітництво у розшуку осіб мало риси конкретного соціально-економічного устрою. В період рабовласництва міждержавні зв'язки у цій сфері зводились до укладення договорів про видачу біженців. Ці зв'язки мали двосторонній характер і були відсутні лише в кількох державах. Вони були короткочасні і нестабільні. У феодальний період кількість держав, які мали зв'язки по боротьбі із злочинними діяннями, розширилась.

Значимо, що з появою капіталізму у сфері міжнародної боротьби із злочинністю відбулися кардинальні зміни. Предмет співробітництва став ширшим. Між державами стали укладатися договори по боротьбі з окремими видами кримінальних правопорушень. До цього виду міжнародних зв'язків залучалася все більша кількість держав, у зв'язку з чим виникли основні принципи співробітництва у цій

галузі [1, с. 4].

Серед документів, які підтверджують існування міжнародного співробітництва з розшуку осіб, можна навести договір між царем Хеттушилем III і єгипетським фараоном Рамзесом II. Дослідники датують його 1296 р. до н.е. В цьому договорі зазначається: «Якщо хтось втече з Єгипту і піде в країну хеттів, цар хеттів не буде його затримувати, а поверне в країну Рамзеса» [2, с. 7].

До значно пізніших часів відносять такі документальні свідчення міжнародного співробітництва з розшуку осіб, як договори про видачу осіб, укладені в 1202 році між голландським князем Вільгельмом II і графом Брабанта Генрі II; в 1303 році – між англійським королем Едуардом III і французьким королем Філіпом IV Красивим; в 1376 році – між французьким королем Карлом V і графом Савуа. Першим багатостороннім договором про видачу є Ам'єнський договір, укладений в 1802 році Францією, Іспанією, Голландією і Великобританією [3, с. 130]. У зв'язку з цим можна виокремити перший етап становлення процедури міжнародного розшуку осіб, який полягає в укладенні договорів між державами про видачу осіб.

Однак розшук осіб як частина правоохоронної діяльності не згадується в документах, що збереглися в літературних джерелах. Причиною цього є те, що до початку XIX століття не існувало єдиної державної спеціалізованої служби із функціями, спрямованими на підтримання громадського правопорядку. Розшук, як постійна функція міліції, міг з'явитися лише після того, як з'явилась самостійна організаційна структура – міліція, що і відбулося на межі XVIII-XIX століття. У 1789 році в США було засновано федеральну установу з охорони правопорядку – Службу маршалів США. У 1817 році було створено Парижське Сюрте, а у 1829 – лондонську поліцію метрополії. У 1862 році в Сідней виникає Центральна поліцейська організація, у 1873 році – Північно-західна кінна поліція (пізніше – Королівська канадська кінна поліція). Отже, можна виділити другий період у розвитку міжнародного розшуку осіб – створення спеціалізованих органів на державному рівні, основною функцією яких був розшук осіб за межами певної держави.

Важливо звернути увагу на те, що наприкінці XIX століття було зроблено велике відкриття у сфері криміналістики – впізнання осіб по відбитках пальців.

Наприкінці XIX століття виник зовсім новий та небезпечний феномен: злочинність стала міжнародною. Із злочинцями уже неможливо було впоратись в рамках законодавства однієї держави.

Особи, які підозрювались у вчиненні кримінального правопорушення, переховувались в різних державах, а поліція, в більшості випадків, втрачала їх слід біля кордонів своєї держави, за межами якої вони ставали недосяжними для правосуддя. Для того, щоб покарати таку особу, необхідно було почати переговори з державою, де вона знаходилася, про її арешт та видачу. Звичайно, видача особи була мож-

ливою, але цей процес був дуже довгим і пов'язаний із залученням дипломатичних каналів, а також із великим об'ємом паперової роботи [4, с. 19].

Крім того, далеко не завжди держава, що надсилає запит, мала зв'язки з державою, що повинна була відповісти. Вони не могли допомогти при відсутності точних даних про місцезнаходження розшукуваної особи, а запит про проведення відповідної перевірки і надання інформації про її місцезнаходження також повинен був направлятися по дипломатичних каналах із дотриманням багатьох формальностей.

Окремі поліцейські керівники намагалися обійти дипломатичні канали, налагоджуючи прямі контакти із зарубіжними колегами. Але така практика трималась на особистих зв'язках керівників поліцейських відомств, офіційних взаємних обов'язків вони при цьому не мали. Дуже рідко траплялися випадки, коли прохання про здійснення міжнародного розшуку було задоволено, ще менше – коли розшук приносив позитивні результати, через те, що не було законодавчо визначено процедури міжнародного розшуку. Але підвищення кількості таких випадків потребувало налагодження співпраці держав у боротьбі із міжнародною злочинністю.

Зазначимо, що наприкінці XIX – початку XX століття у практичних працівників і вчених виникло велике коло проблем, пов'язаних із розшуком і арештом осіб, що переховуються за кордоном, які вимагали обговорення на міжнародному рівні.

Вчені, вивчивши питання міжнародного співробітництва в боротьбі із злочинністю, відмічають, що наприкінці XIX – поч. XX століття почали активно реалізовуватися такі форми міжнародного співробітництва у розшуку осіб: 1) укладення двосторонніх і багатосторонніх договорів і угод; 2) створення міжнародних організацій.

Певним чином впоратись із міжнародною злочинністю можна було шляхом укладення двосторонніх та багатосторонніх договорів. За допомогою узгоджених в них вимог вдавалось уніфікувати правові норми національного законодавства держав, які регламентували спільну караність окремих видів кримінальних правопорушень і практику покарання правопорушників, у тому числі тих, кого стали називати міжнародними кримінальними злочинцями, а також узгодити процедуру і умови їх видачі зацікавленим державам [5, с. 17]. На основі вищесказаного можемо виділити третій період становлення законодавства щодо здійснення міжнародного розшуку осіб – укладення дво- та багатосторонніх договорів між державами, в яких закріплювалась процедура розшуку особи, що переховується в іншій державі.

Пізніше дуже часто висловлювались пропозиції про створення міжнародних організацій та міжнародних норм. Так, у 1889 році за ініціативою відомих європейських криминологів Ф. Ліста, А. Принса, Г. Ван Гаммеля був започаткований Міжнародний союз кримінального права, який виступив із закликом «изучать и подавлять» міжнародні кримінальні правопорушення шляхом проведення узгоджених міжнародних поліцейських заходів. До того часу до-

свідчені поліцейські багатьох держав були переконані, що для боротьби з міжнародною злочинністю повинні бути вироблені засоби і методи, аналогічні внутрішньодержавним, які використовуються проти національної злочинності, засоби із повсякденної поліцейської практики, але використовуватися вони повинні в міжнародній сфері із суворими дотриманням державного суверенітету кожної країни – учасниці такої співпраці. Міжнародно-правові засоби боротьби з кримінальною злочинністю, такі як договори про видачу правопорушників і правову допомогу у кримінальних справах, потрібно було доповнити практичними засобами і методами із арсеналу поліцейських відомств [5, с. 18].

Ф. Ліст у 1893 році запропонував створення міжнародної організації, метою діяльності якої було б здійснення розшуку осіб у масштабах Європи. Пропозиція не викликала особливих відгуків. Більш того, поліція окремих країн була зацікавлена в тому, щоб небезпечний злочинець тікав у іншу державу, у зв'язку з чим у національній поліції залишалось менше турбот. Вважалось також, що особа, яка втекла за кордон, сама себе добровільно засудила до вигнання, а це довгий час було одним із розповсюджених покарань [5, с. 83].

Поліція різних держав намагалась об'єднати зусилля у боротьбі з кримінальною злочинністю. У 1905 році в Буенос-Айресі зібралися керівники поліції декількох латиноамериканських держав, яким вдалось домовитися про співпрацю і взаємну допомогу у розшуку осіб, що переховуються. Перед початком Першої світової війни Скотланд Ярд намагався встановити міжнародні зв'язки з поліцейськими інших держав, висилаючи їм фотознімки осіб і відомості про вчинені ними кримінальні правопорушення.

У 1910 році із Буенос-Айреса прийшла пропозиція заснувати всесвітній союз поліції. Найбільш солідними зборами поліцейських служб різних держав можна вважати Перший міжнародний конгрес кримінальної поліції, який відбувся у квітні 1914 році в Монако. На конгресі були прийняті важливі звернення, які закликали до створення централізованого обліку міжнародної злочинності, до спрощеної і прискореної екстрадиції однаково обов'язково для кожної держави цивілізованого світу, що дотепер ще не реалізовано. Тоді ще не знайшла підтримки пропозиція про створення міжнародного поліцейського центру. Однак було вирішено організувати на основі ідентифікаційної служби французької поліції в Парижі Міжнародний центр по збору і обміну ідентифікаційними матеріалами. Висунута ідея створення Міжнародного бюро ідентифікації була підтримана американським дослідником Р. Фосдік, який писав: «Міжнародне бюро ідентифікації є не єдиним кроком, необхідним для встановлення кооперації з поліцейських справ. Виникає потреба у встановленні єдиного методу розподілу показань відносно вчинених кримінальних правопорушень, розшукуваних осіб, що, без сумніву, підсилює б успіхи поліцейської роботи» [6, с. 212].

Зазначимо, що після війни у зв'язку з різким зростом злочинності проблема міжнародної злочинності виникла знову, але у більш гострій формі.

У 1923 році з пропозицією скликати поліцейський конгрес в Європі виступив поліцейський президент Австрії Йоган Шобер. За його ідеєю він повинен був продовжити починання довоєнної наради поліцейських керівників у Монако. Другий Міжнародний конгрес кримінальної поліції відбувся в Австрії, він почав свою роботу 3 вересня 1923 року. На розіслані Шобером запрошення у Відень з'їхалися 138 представників із 20 держав, на ньому були представлені всі континенти, крім Австрії.

Конгрес завершив роботу 7 вересня 1923 року прийняттям двох важливих рішень: про необхідність встановлення прямих більш оперативних контактів

між поліцейськими різних країн і про заснування міжнародної поліцейської організації – Міжнародної організації кримінальної поліції – нинішнього Інтерполу. Отже, третім періодом у розвитку міжнародного розшуку можна назвати створення і діяльність міжнародних організацій.

Висновки. Отже, аналізуючи наукові праці та законодавчі акти щодо здійснення міжнародного розшуку осіб, можна виділити історичні періоди становлення міжнародного розшуку осіб: 1) укладення договорів між державами про видачу осіб (11 ст. до н.е. – 13 ст. н.е.); 2) створення спеціалізованих органів на державному рівні, основною функцією яких був розшук осіб за межами певної країни (17-19 ст. н.е.); 3) створення і діяльність міжнародних організацій та укладення міжнародних договорів (19 ст. – по наш час).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галенская Л.Н. Правовые проблемы сотрудничества государств в борьбе с преступностью / Л.Н. Галенская – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1978. – 86 с.
2. Коровин В.А. История международного права / Коровин В.А. – М. : Изд-во ВЮА, Высш. дип. шк. МИД СССР, 1946. – 108 с.
3. Галенская Л.Н. Международная борьба с преступностью / Галенская Л.Н. – М. : Международные отношения. 1972. – 165 с.
4. Бреслер Ф. Интерпол / Бреслер Ф.; [Пер. с англ.]. – М. : «Центрполиграф», 1996. – 361 с.
5. Родионов К.С. Интерпол: вчера, сегодня, завтра / Родионов К.С. – М. : Международные отношения, 1990. – 225 с.
6. Фосдик Р. Организация полиции в Европе / Фосдик Р. – Пг., 1917 – 213 с.